

KÖNYVISMERTETŐ:**CONDOLEEZZA RICE: WASHINGTONI EMLÉKEIM**

A Bush-adminisztráció belső kritikája
egy újabb republikánus kormányzat hajnalán

BÍRÓ MARCELL – TAJTI ALEXANDRA

Az Ovális Iroda egykori rendszeres vendégének hivatalban töltött éveire visszatekintő memoárjának magyar fordítása épp akkor került a könyvesboltokba, amikor az Amerikai Egyesült Államok 45. elnökének, a republikánus Donald John Trumpnak első hivatali heteiben meghozott, sokszor megkérdőjelezhető morálitást és tájékozottságot sejtető döntéseitől hangos az amerikai és nemzetközi média. Condoleezza Rice 2001-től az Amerikai Egyesült Államok első női nemzetbiztonsági tanácsadója, majd 2005-től 66. külügyminisztere, a történelem során ő a második nő, aki betölthette ezt a posztot. Mindemellett politológus, a Stanford Egyetem professzora, akit 2004-ben a Forbes Magazin a világ legbefolyásosabb nőjének választott.

ÁTTEKINTÉS

A Republikánus Párt a 2000-es kampányban célul tűzte ki a konzervatívan gondolkodó afroamerikai szavazóközönség megnyerését. George W. Bush kampányelemei között szerepelt egy gazdasági felemelkedést eredményező új társadalmi modell, melynek alapját képezik a polgárjogok garantálása, az etnikai harmónia és a társadalmi megosztottság megszüntetése. A kampány hitelességéhez hozzájárultak a kampánystáb afroamerikai munkatársai, például Condoleezza Rice, vagy Colin Powel, későbbi külügyminiszter. A belpolitikai változások – a fent említettek mellett például az oktatás színvonalának növelése, a civil- és egyházi szféra megerősítése, valamint a későbbiekben sokat kritizált adócsökkentési törvény – sürgetése mellett George W. Bush ígéretet tett az amerikai védelmi politikában való forradalmi változásokra is, és szorgalmazta a három T (terrorism, tyrants, technologies of mass destruction) elleni fellépést. A kampány hatékony előkészítése érdekében Rice még jóval az adminisztráció hivatalba lépése előtt összeállított egy csapatot, amely a későbbi összeesküvés-elméleteket tápláló „Vulcanus” nevet kapta. A kampánystáb tagjai főként a korábbi adminisztráció munkatársai voltak, akik megélték a hidegháborút és az öbölháborút.

George W. Bush 2001. január 20-án lépett hivatalba az USA 43. elnökeként, a történelem legszorosabb választási győzelme után. A 2001. szeptember 11-ei események, és az ezekre adott proaktív politikát alkalmazó amerikai válasz Busht háborús elnökké, embereit pedig – köztük Rice-t is – egy háborús kabinet tagjaivá változtatta. Az elnökség viszontagságos nyolc évét a 9/11-es terrortámadás és a 2008-as pénzügyi válság foglalja keretbe, amelyek az amerikai nép legfontosabb eszményei közül kettőt, a biztonságot,

és a jólétet alapjaiban rengették meg. Condoleezza Rice memoárjában ezt a természeti és pénzügyi csapások sújtotta nyolc hivatali évet mutatja be, elkalauzolva az olvasót a Fehér Ház Ovális Irodájától kezdve a Pentagonon keresztül a világ legtávolabbi vezetőinek tárgyalószobájáig. Rice a könyv különböző fejezeteiben olykor magát és az egész kormányzatot kívánja felmenteni a jövő embereinek szemében a 9/11 és az utána kialakuló közel-keleti és ázsiai konfliktusok felelőssége alól, olykor pedig elismerő, bűnbánó hangnemben nyilatkozik az adminisztráció kudarcairól.

„AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKAT MEGTÁMADTÁK”

A kötet első fejezeteiben röviden foglalkozik a választások megnyerésével és a kormánypolitika elindításával. A hatodik fejezet azonban már a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett támadásokat tárgyalja a sokatmondó, *„Az Egyesült Államokat megtámadták”* címmel [82. oldal]. Az a tény, hogy állam nélküli szélsőségek hálózata addig nem láttott, pusztító méretű támadást hajtott végre az Amerikai Egyesült Államok területén, az amerikaiakra – korlátozott tapasztalataik alapján – „fekete hatvány-effektusként” hatott. Az addig precedens nélküli, hasonló történések bekövetkezése lehetetlennek tűnt számukra. A vezetőség későbbi nyilatkozatai szerint a támadást strukturális kudarc eredményezte.

Rice számára a támadás elemi sokkhatása minden későbbi intervenciót legitimált a Zbigniew Brzezinski által egykor „a válság ívének” nevezett ázsiai térségben. A Fehér Házban és a Pentagonban úgy vélték, hogy minél nagyobb a fenyegetés, annál nagyobb a tétlenség kockázata. A sietség, mely 9/11-et követte, illetve a meggyőződés, hogy az Egyesült Államok nem várhat egy lassan felépülő koalíciós támogatásra, melyet a NATO által megszavazott 5. cikkely jelentett, azt eredményezte, hogy az USA jórészt egyedül szolgáltatott igazságot a táliboknak és az őket támogató országoknak az ellene elkövetett terrorcselekményekért. Az atmoszféra, melyet ma már nehéz elképzelni, finoman kirajzolta a később oly sokat kritizált afganisztáni letartóztatások és katonai bíróságok kereteit, a kihallgatások és Irak inváziójának felelőssége a későbbiekben is előkerül a kötetben.

A memoárban szereplő feljegyzések azt sugallják, hogy kizárólag a nemzetbiztonsági tanácsadó rendelkezett a Bush-adminisztrációban átfogó perspektívával a történések értelmezését illetően. Rice-nak a közel-keleti politikával kapcsolatos meghallgatásaival kapcsolatban könnyen hiányérzete támadhat az olvasónak, mivel nem kerül elő sem a polgári jog megsértésének ügye, sem az amerikai értékek figyelmen kívül hagyása, helyette jogi és technikai problémákról számol be, valamint az eredményeiről, az életet mentő intézkedéseiről. A katonai bíróságokról továbbra is fenntartja a véleményét, miszerint sem ő, sem a többi magas rangú nemzetvédelmi hivatal nem látta az elnök által ratifikált iratokat, melyek ezen intézményeket létrehozták. *„Ebben az esetben azonban megmondtam az elnöknek”* – írja Rice, *„hogy a Fehér Ház jogtanácsosa, és az alelnök irodája nem megfelelően szolgálta őt.”* [112. oldal] 2006-ban a Legfelsőbb Bíróság a katonai bíróságokat alkotmányellenesnek ítélte.

A Közel-Kelet kérdése is sürgetőnek bizonyult. A Clinton-adminisztráció sikertelen békítési kísérlete, illetve az állandó, alacsony intenzitású háború volt az előző kor-

mányzat öröksége, melyet rendbe kellett hozni. A második intifáda meghirdetésének kezdetével megkezdődött az évekig elhúzódó, gyakran fellángoló harcokkal járó ellentét Izrael és Palesztina, illetve a későbbiekben a libanoni Hezbollah között. A Fehér Ház egyértelmű Izrael-barát politikáját kihasználva Izrael sok esetben túlzott katonai akciókkal reagált a Hamász vagy a libanoni terrrorszervezet robbantásaira, melyet a palesztin lakosság szenvedett meg leginkább. Ezáltal sokszor hibáztatták az akkor már külügyminiszter asszonyt, amiért hallgatólagosan támogatta Izraelt katonai akcióinak megvalósításában, melynek következtében sokszor a lakosság alapinfrastruktúrája is megsemmisül. Rice-nak tagadhatatlan szerepe volt Ariél Sárón miniszterelnöknek a telepesedés visszaszorítását és bizonyos mértékű visszavonását szabályozó rendeletében, mely nagy előrelépés volt a két állam békés jövőjének útján. A Fehér Ház és az általa propagált kétállami perspektíva többször realitásként tért vissza, hogy aztán egy újabb konfliktus megint évekre elsöpörje.

„BÉKE AZ ERŐ RÉVÉN”

Republikánus nézeteket vallva a Bush-adminisztráció az Amerikai Egyesült Államokat a Közel-Keleten esedékes demokratikus változások katalizátorának tartotta, és elengedhetetlen feladatának vélte az amerikai gazdasági és politikai intézmények exportját. Az emberi szabadság elérése az amerikai külpolitika centrumába került. Ezen meggyőződések fő motívuma az a főként republikánus nézetekben megjelenő amerikai kivételesség-tudat, mely szerint az USA vezetése nélkül a világ veszélyesebb és instabilabb lenne.

A memoár szerint annak ellenére, hogy nem találtak meggyőző bizonyítékot a szeptember 11-ei terrorcselekmények és Szaddám Husszein kapcsolatára, az Amerikai Egyesült Államok erkölcsi és nemzetbiztonsági érvekre hivatkozva 2002-től arra törekedett, hogy megdöntse az iraki diktátor hatalmát, akiről feltételezték, hogy tömegpusztító fegyverek, vagy legalábbis az azok elkészítésére alkalmas tudás birtokában van. A korábbi, kiszámíthatatlan cselekedeteit figyelembe véve fennállt a kockázata annak, hogy ezeket rövidebb-hosszabb időn belül felhasználja valamely nyugati ország ellen, vagy továbbadja terroristáknak. A későbbi iraki megszállás további célja volt, hogy az Egyesült Államok maga is képes legyen a „fekete hattyú-hatás” előidézésére, vagyis, hogy a terrorizmus ellen folytatott háborúban való lépéseit a kezdeményezőkésség és kiszámíthatatlanság jellemezze. A szintén republikánus Mitt Romney később megfogalmazott, hasonló nézeteket valló stratégiája szerint: *„Az erőnek ára van, de a gyengeségnek nagyobb az ára, mert kísérti az agressziót.”* Az iraki misszió külpolitikai céljai közé tartozott még, hogy elbizonytalanítsa a további ellenfeleket – így például az elnök 2002-es évvértékelő beszédében Irak mellett híres-hírhedt módon „gonosz tengelyként” megnevezett Iránt és Észak-Koreát –, vagyis, hogy indokolt esetben ők is proaktív amerikai katonai beavatkozás alá eshetnek.

A Bush-adminisztráció nyolc évének meghatározó alakja, az elnök személyes bizalmasa a hidegháború, és öbölháború veteránjaként ezt nyilatkozta az iraki helyzettel kapcsolatban: *„Nem akarjuk, hogy a füstölő puskacső gombafelhő legyen.”* A nemzetközileg gyakorolt kényszerítő diplomáciát, valamint a brit és amerikai katonai előkészületeket követően – mivel az Irak ellen folytatott szankciók nem működtek, Szaddám a sokadik

ultimátumra sem vallott szint fegyverkezési szintjéről, és a nemzetközi ellenőrzések sem voltak kielégítőek – az Egyesült Államok Nagy-Britannia és a „hajlandók koalíciója” asszisztálásával, kimondott ENSZ BT-felhatalmazás nélkül, az Irak Szabadságáért Hadműveletet követve, 2003. március 20-án lerohanta Irakot. Az amerikai és nemzetközi közvéleményt is megosztó konfliktus során sikerült kézre keríteni Szaddám Husszeint diktátort, és Irak végül rengeteg viszontagságot követően szuverén állam lett.

A Szaddám által birtokolt tömegpusztító fegyverekről, és az al-Kaidával való kapcsolatáról a felderítő csapatok sohasem szereztek bizonyítékot, és ez még rosszabb szintben tüntette fel az iraki megszállást. Olyan háború volt ez, amit hírszerzési morzsákra hagyatkozó értékelés és nem stratégiai megfontolás igazolt. Bár a szerző szerint a hírszerzési kudarcok általában az ilyen programok alábecsüléséből származnak, ebben az esetben az Irak elleni „vádirat” kétes tényekre alapult, és David Kay szerint a hírszerzés „majdnem mindenben tévedett” [224. oldal].

„Rice szerint a háború hibáinak jelentős részét a Pentagon követte el: a rendeletek betartásához képest túl alacsony katonai jelenlét, szürreális hivatali tájékoztatók, az iraki hadsereg leszerelése. Saját elmondása szerint 2006-ban már ő is megtagadta, hogy idézze a katonai statisztikák félrevezető adatait, melyek még akkor is katonai győzelmet jeleztek előre.”¹ A növekvő beszorítottság érzése az adott szituációban végül egy Bush elnökkel való konfrontációban tetőzött. Kétségeire válaszul az elnök visszakérdezett, hogy mely politika lett volna működőképes. „*Ez a pillanat volt a legmélyebb kétségbeesésem Irakkal kapcsolatban*” – számol be érzéseiről Rice. „*Nem voltam biztos abban, hogy létezik válasz az elnök kérdésére.*” [464. oldal]

Saját vakfoltjait is egyértelművé teszi a beszámolóban. Őszintén bevallja, hogy az iraki népről nem feltételezte, hogy ellenségnek fogják tekinteni az amerikai zsoldosokat, ignorálva a történelemben tapasztalt iraki ellenállást, melyet a britek 1920-as jelenléte váltott ki, illetve az arab érzékenységet, mely a korábbi kolonizálási eseményekkel kapcsolatban jelentkezett. „Afganisztáni útjával kapcsolatban röviden megemlíti, hogy Hamid Karzai elnök sokszor tanúsított irreális és paranoid viselkedést, de nem tér ki egyik korrupciós botrányra, vagy kormányzati működési zavarra sem, mely végezetül elidegenített sok afgánt és erősítette a tálib pozíciókat. Hasonlóképp leírja a másodlagos kereskedés problémáját, mely lehetővé tette, hogy Pakisztán milliárdos értékű egészségügyi ellátmányokat kapjon, annak ellenére, hogy a titkosszolgálat Amerika-ellenes milíciákat támogatott.” [Chira, 2011] Az iraki háborút ért rengeteg támadás után, és miután bevallotta, hogy valóban bizonytalanok voltak Szaddám tömegpusztító fegyvereinek tényleges állapotával kapcsolatban, sokatmondóan a következőket írta memoárjában, mintegy visszaható legitimitációt kérve a misszióra: „*Nem azért mentünk Irakba, hogy demokráciát teremtsünk. Azért léptünk háborúba, mert úgy láttuk, veszély fenyegeti nemzetbiztonságunkat és a szövetségeseinkét is.*” [183. oldal]

1 Chira, S. (2011): *Condoleezza Rice Looks Back*. <http://www.nytimes.com/2011/12/11/books/review/no-higher-honor-a-memoir-of-my-years-in-washington-by-condoleezza-rice-book-review.html> Lekérdezve: 2017.03.21

ZÁRSZÓ

Rice napjainkban is megosztó személyiség, mely az addig precedens nélküli hatalmának a következménye. Bush elnökhöz való szoros kötődésével, illetve az adminisztráció 9/11 utáni reakciójával (ami az iraki háborúban kulminált) kapcsolatban továbbra sem alakult ki egységes álláspont. Kiváltképp, mert jelenleg a legkomolyabb terrorakciókat végrehajtó ISIS gyökerei részben a Bush-adminisztráció hamisan kommunikált, casus belli nélküli háborújának következtében kialakult regionális politikai egyensúlytalansághoz vezetnek.

Az önéletrajzi mű az Antall József Tudásközpont gondozásában jelent meg, s beilleszthető a sorozat eddig megjelent kötetei közé, mely többek között George H. W. Bushnak és nemzetbiztonsági tanácsadójának, Brent Scowcroftnak a közös kötetét tette elérhetővé a nyilvánosság számára. A szervezet egyik legfontosabb egységének, a Könyvműhelynek saját bevallása szerint küldetése, hogy szakmai, tudományos hiánypótló köteteket, tanulmányokat publikáljon a politikatudomány, biztonságpolitika, nemzetközi tanulmányok területéről. Ennek érdekében látott napvilágot e jelenlegi kötet is.

Condoleezza Rice: *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington* című 2011-ben kiadott művének 2016-ban megjelent magyar fordítása alapján (Kiadó: Antall József Tudásközpont).